

Ortaöğretim Öğrencileri İçin Sosyal Konulara Yönelik Duyarlılık Ölçeği (SOSDÖ)'nin Geliştirilmesi

Seray DOĞRU ORAL¹

¹ Dr, MEB, seraydogru@gmail.com

 ORCID ID: 0000-0001-7144-8476

Mediha SARI²

² Prof.Dr, Çukurova Üniversitesi, msari@cu.edu.tr

 ORCID ID: 0000-0002-1663-648X

Makale Türü/Article Type
Araştırma Makalesi

IJPES

2025

Volume 6, No 2

Sayfa/ Pages: 29-42

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijpes>

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received :18.06.2025

Kabul/Accepted :01.08.2025

e-Yayın/e-Printed:30.08.2025

DOI: 10.59062/ijpes.1722012

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinin sosyal konulara yönelik duyarlılık düzeylerinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek bir ölçme aracı geliştirmektir. Ortaöğretim öğrencilerinin toplumsal duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla tasarlanmış beşli Likert tipinde bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Çalışmada açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri için iki ayrı örneklem ile çalışılmıştır. Her iki örneklem seçilirken elverişli örnekleme tekniği kullanılmıştır. AFA için 404 DFA İÇİN 194 öğrenci ile çalışılmıştır. Ölçeği geliştirmek amacıyla ilk olarak ilgili alanyazın incelenmiş 80 maddelik havuz oluşturulmuştur. uzman görüşleri alındıktan sonra madde sayısı 60 olarak belirlenmiş açımlayıcı faktör analizi de bu 60 madde üzerinde yapılmıştır. SPSS-24 ile yapılan AFA analizleri sonucu Yamaç Eğim Grafiği (Scree Plot) incelenerek ölçeğin 3 faktörlü olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Birden fazla faktör altında yük değeri yüksek olan veya faktör yükünü karşılamadığı anlaşılan 28 madde ölçekten çıkarılmış ve sonuçta 3 faktörlü ve 32 maddeli bir yapıya ulaşılmıştır. Faktörler içerdikleri maddelerin ifadelerini kapsayacak en bütüncül kavrama göre isimlendirilmiştir. Buna göre faktör isimleri “Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık”, “Sosyal Kayıtsızlık” ve “Aktif Vatandaşlık” olarak belirlenmiştir. Yapılan AFA güvenilirlik çalışmaları neticesinde, tüm ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ve ölçme aracının her alt boyutu için iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir. “Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık” alt boyutu için .75, “Sosyal Kayıtsızlık” alt boyutu için .74, “Aktif Vatandaşlık” alt boyutu için .76 iç tutarlılık katsayıları bulunmuştur. Ölçeğin tümü için elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise .85 olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde ilk olarak elde edilen yol şemasında gözlenen değişkenlerin t değerlerinin manidarlık düzeylerine bakılmış ve hata varyansı da yüksek olan 6 madde analizden çıkarılmıştır. ölçeğin üç faktörlü uyum iyiliği χ^2/ sd , GFI, CFI, SRMR ve RMSEA indeksleri modelin yeterli uyuma sahip olduğunu ve değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları olumlu yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişkilerin ($p<0.05$) olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal duyarlılık, ortaöğretim, ölçek geliştirme

Development of the Social Issues Sensitivity Scale (SOSDÖ) for Secondary School Students

ABSTRACT

The aim of this study is to develop a measurement tool that can be used to assess the level of sensitivity of secondary school students to social issues. This study is a scale development study designed to measure the level of social sensitivity of secondary school students using a five-point Likert scale. Exploratory and confirmatory factor analyses were conducted using two separate samples. Both samples were selected using convenient sampling techniques. The AFA was conducted with 404 students and the DFA with 194 students. Convenience sampling was used to select both samples. The exploratory factor analysis (EFA) was conducted with 404 students, and the confirmatory factor analysis (CFA) was conducted with 194 students. To develop the scale, the relevant literature was reviewed, and an 80-item pool was created. After expert opinions were obtained, the number of items was determined to be 60, and exploratory factor analysis was performed on these 60 items. As a result of the Exploratory Factor Analysis (EFA) conducted using the SPSS-24 program, the Scree Plot was evaluated, and it was concluded that the scale should have a three-factor structure. Based on the analyses, 28 items with high load values in multiple factors or insufficient factor loadings were removed from the scale. Following these adjustments, the scale was reduced to 32 items and three factors. The factor names were determined based on the most comprehensive concepts, taking into account the meanings contained in the relevant items, and were named “Awareness of Social Issues,” “Social Indifference,” and “Active Citizenship,” respectively. As part of the reliability analyses, Cronbach's Alpha internal consistency coefficients were calculated for the scale as a whole and for each sub-dimension. Accordingly, values of .75 were obtained for the “Awareness of Social Issues” dimension, .74 for the “Social Indifference” dimension, and .76 for the “Active

This is an open access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original authors and source are credited.

Citizenship” dimension. The internal consistency coefficient for the entire scale was found to be .85. In confirmatory factor analysis, the t-values of the observed variables in the initial path diagram were examined for significance, and six items with high error variance were excluded from the analysis. The three-factor goodness-of-fit indices χ^2/sd , GFI, CFI, SRMR, and RMSEA indicate that the model has adequate fit and that the correlation coefficients between variables show high levels of positive and significant relationships ($p < 0.05$).

Keywords: Social sensitivity, secondary education, scale development

Açıklama: Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında ilk yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Atf için: Doğru-Oral, S. & Sarı, M. (2025). Ortaöğretim öğrencileri için sosyal konulara yönelik duyarlılık ölçeği (sosdö)'nin geliştirilmesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 29-42.

Etik Kurul İzin Bilgileri: Bu çalışmanın verileri 2020 yılı öncesi toplandıktan etik kurul izni gerektirmemektedir.

1. GİRİŞ

Günümüzde bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, uluslararası ilişkilerdeki gerilim ve iş birlikleri ile ekolojik sorunların derinleşmesi, sadece küresel sistemleri değil, yerel toplumsal yapıları da hızlı bir dönüşüme zorlamaktadır. Bu dönüşümün etkilediği en temel kurumlardan biri ise eğitimidir. Eğitim kurumları artık yalnızca bilgi aktaran değil; toplumsal sorunlara duyarlı, katılımcı ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirme misyonu üstlenmektedir (Altınok, 2012; Dewey, 2012). Çünkü toplumsal kalkınma, bireylerin aktif yurttaşlık ve sosyal katılım becerileriyle doğrudan ilişkilidir (Kiss vd., 2022). Okulöncesinden üniversiteye kadar formal eğitim, toplumsal farkındalığı artırmanın başlıca yoludur ve hükümet, eğitim kurumları ve sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere çeşitli tarafların katılımını gerektirir (Fajriah vd, 2024; Morawska-Jancelewicz, 2022). Tıpkı yaşadıkları toplumun genelinde sosyal duyarlılıkların azalması durumunda, bireylerin de insanlara ve çevrelerindeki toplumsal sorunlara karşı duyarlı olma olasılıklarının azaldığını vurgulayan Nurdiansyah (2016)'ın belirttiği gibi, böyle bir durumda halkın yaşamında sosyal duyarlılık duygusunu yeniden artırmak için gerçek bir çabaya ihtiyaç vardır ve bu çabada eğitim, önemli bir rol üstlenebilir.

Duyarlılık kavramını, üzerinde yaşanan dünyayla ve olaylarla ilişki kurmak ve bu konuda sorumluluk almak olarak tanımlayan Keskin ve Öğretici (2013), insanların yaşadıkları çevre ve dünya ile sürekli temas halinde olduğunu, yaşanan çevrenin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini belirtmekte ve bu durumun, bireyin çevresiyle ilişki kurmasını ve çevresindeki olaylara duyarlı olmasını zorunlu hale getirdiğini vurgulamaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK, 2025) sözlüğünde, duyarlı olma durumu, duyarlılık, hassasiyet. zayıf bir etkiye karşı tepki gösterebilme yeteneği gibi ifadelerle tanımlanan duyarlılık kavramı, daha kapsamlı bir şekilde Aslan (2013: 29) tarafından, “kendi yaşamı, kendi dünyası dışında olup bitenlerle ilgilenme; onları umursama, sezip değerlendirebilme ve bu dış uyaranlara karşı bilinçli/uyanık olma, tepkide bulunma; olanlardan, insanların yaşadığı olay ve duygulardan etkilenme ve olanları görmezden/bilmezden/anlamazdan gelmeme; başkalarının duyum ve duygularını kendilerini onların yerine koyma yoluyla anlama, duyumsama hatta yaşama yeteneği” olarak tanımlanmıştır.

Öğrencilerin kültürel ve sosyal açıdan çeşitli yapılar barındıran toplumlarda etkin bireyler olabilmeleri için geliştirmeleri gereken önemli bir beceri olan sosyal duyarlılık bireyin yaşadığı toplumla çevresi arasındaki ilişkileri fark etmesini, toplumsal sorunlara karşı anlayış geliştirmesini ve insanın sosyal yönüne dair değerlere saygı göstermesi gibi becerileri içerir [Akademik, Sosyal ve Duygusal Öğrenme İşbirliği (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, CASEL), 2020]; Sarwono, 2013).

Daha açık bir ifadeyle sosyal duyarlılık, bireylerin toplumsal adaletsizlikleri fark edebilme, insanların çevre üzerindeki etkilerine dair bilinç geliştirme, farklı ırk ve kültürlere karşı hoşgörü ve saygıyı teşvik etme, etik değerlere bağlı kalma gibi evrensel tutumları benimsemelerini kapsar. Bu özelliğe sahip bireyler;

- ✓ Sosyal ve fiziksel çevrelerinin iyileşmesine katkı sunar; bireylerin kendilerini güvende hissettiği, aidiyet duygusunun güçlü olduğu kapsayıcı toplulukların gelişimini desteklerler.
- ✓ Başkalarının duygu ve ihtiyaçlarını gözetir; çevre, toplum ve bireyler adına hem bağımsız hem de iş birliği içinde hareket ederler. Sosyal, fiziksel ve doğal çevreleriyle ilgili farkındalık geliştirir ve bu alanlarda sorumluluk üstlenirler. Aldıkları kararların ve davranışlarının etkilerini değerlendirirler.

- ✓ Toplumda sesi duyulmayan birey ve grupların kendilerini ifade etmeleri için olanak sağlar; karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm yolları geliştirir, uygular ve değerlendirirler.
- ✓ Farklılıklara saygı gösterir, insan hakları ve toplumsal sorunlar konusunda duyarlı bir tutum sergilerler. Etik ilkelere uygun bir şekilde iletişim kurar, kapsayıcı bir dil ve davranış benimseyerek herkesin katkı sunabileceğini kabul ederler (Altınok, 2012; Çetin & Sönmez, 2009; Bozdağ & Bozdağ, 2021).

Bireyler eğitim ortamına geldiklerinde; ırk, etnik köken, yetenek, cinsiyet, sosyal sınıf, yaş, cinsel yönelim ve kültürel geçmiş gibi birçok sosyo-kültürel unsura ilişkin farklı zihinsel yapılar geliştirmiş olabilirler. Bu yapılar, bireyin içinde bulunduğu topluluklarda sosyalleşme süreciyle birlikte zamanla içselleştirilir ve bu durum söz konusu kavramlara karşı olumlu ya da olumsuz tutumların oluşmasına yol açabilir (Tolentino, 2009). Bazı öğrenciler ise bu toplumsal meseleler hakkında önyargılı kalıplar oluşturabilir ya da tamamen kayıtsız kalmayı tercih edebilir. Bu nedenle, eğitim ortamı her ne kadar farklılıkları içine alan, dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılık ve önyargı gibi sorunların aşılabileceği bir alan olsa da, zaman zaman bu tür olumsuz tutumların yeniden üretildiği bir yer hâline de gelebilmektedir (Bozdağ-Bucak, 2016). Okullarda buna benzer istenmeyen davranışların edinilip yaygınlaşmasının önüne geçilmesi için eğitimcilerin konuya ilişkin farkındalıklarının yüksek olması ve bu konuda ortaya çıkabilecek problemlere acil ve etkili çözümler üretebilecek yetkinliklere sahip olmaları son derece önemlidir. Bu bağlamda okullarda sosyal konulara duyarlı bir örtük program, bir okul iklimi oluşturulmasının yanı sıra idareci, öğretmen ve öğrencilerin de sosyal konularla ilgili farkındalık ve duyarlılık düzeyleri ile problem çözme becerilerinin üst düzeyde gelişmiş olması gerekmektedir. Buna paralel olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2024 tarihli yönergesinde de ortaöğretim kurumlarına yönelik Sosyal Sorumluluk Programının uygulanması kararlaştırılmıştır (MEB, 2024). Bir eğitim kurumunun belirtilen bu boyutlar çerçevesinde geliştirilmesi, öncelikle yaşanan sorunların belirlenmesine, ardından bu sorunlara çözüm üretecek bireylerin yeterliklerinin güçlendirilmesine bağlıdır. Bu noktada temel sorumluluğu taşıyan eğitim kurumları olan okulların, öncelikle sorunları belirlemesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında okulun en önemli unsuru, diğer bir ifadeyle okulun öznesi olan öğrencilerin sosyal konularla ilgili mevcut bilgi, beceri ve değerlerini ortaya çıkarmak için ölçme araçlarının hazırlanmasının önemli olduğu aşıkardır.

Toplumsal konularla uğraşp onları anlayabilme ve duyarlılık geliştirme ilk bakışta ancak üniversite öğrencilerinin kazanabileceği üst düzey beceriler olarak görünse de bu becerilerin öğrencilerin bireysel özellikleri ve gelişim dönemleri dikkate alınarak mümkün olan en erken yaşlardan itibaren kazandırılmaya başlanması ve öğrencilerin günlük yaşamlarının bir parçası haline getirilmesi önemlidir. Nitekim alanyazın incelendiğinde de çeşitli bağlamlar ve konular kapsamında okulöncesi dönemdeki çocuklarda sosyal duyarlılıkla ilgili çeşitli yeterlikler üzerine çalışmalar yapıldığı ve bu çalışmalarda olumlu sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Arıkan, Bakır ve Özden, 2019; Erten ve Güney, 2024; Uçus-Güldalı, 2017). Bununla birlikte yetişkinliğe doğru yaş ilerledikçe bireylerin kazandığı sosyal duyarlılıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin de gelişmesi ve gerçek yaşam durumlarında uygulamaya geçirilmesi beklenir. Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı'na göre, 12-18 yaş aralığındaki bireylerde sosyal konulara ilgi duyma, farkındalık kazanma ve kimlik oluşturma süreçleri belirgin şekilde gelişmektedir (Wade, 2007). Bu durum, özellikle yetişkinliğe geçiş sürecinde olan lise öğrencileri açısından daha da önem kazanmaktadır. LaRocca'nın (2017) aktardığına göre, 21. Yüzyıl Becerileri Ortaklığı tarafından yürütülen bir araştırmada, iş yaşamına katılacak lise mezunlarının sahip olması gereken temel yetkinlikler arasında sosyal duyarlılık da önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre lise öğrencilerinin yaşadıkları sosyal çevreye yönelik bilişsel farkındalık ve sosyal duyarlılık kazanmalarında ortaöğretim döneminin uygun bir zaman dilimi olduğu söylenebilir. Lise öğrencilerine bu yeterliklerin kazandırılmasının ilk adımı şüphesiz hali hazırdaki mevcut durumlarının incelenmesidir. Buna göre konu ile ilgili eksiklerinin, eğitimsel ve sosyal ihtiyaçlarının belirlenmesi ve alınacak önlemler ve yapılacak uygulamalarda ortaya çıkacak sorun ve ihtiyaçlara odaklanılması gerekmektedir. Ancak alayazın tarandığında sosyal duyarlılık düzeyini belirleme amaçlı birkaç ölçme aracının mevcut olduğu ancak bunların hiçbirinin ortaöğretim düzeyine uygun olmadığı anlaşılmıştır. Örneğin sınıf öğretmenlerinin (Bozkan, 2019), üniversite öğrencilerinin (Asıcı ve Külekçi-Akyavuz, 2021; Bozdağ ve Bozdağ, 2021; Doolittle ve Faul, 2013) ve ilköğretim öğrencilerinin

(Akaroğlu, Ersoy Quadır ve Koç, 2023; Kara ve Atasoy, 2023; Öcal, Demirkaya ve Altınok, 2013; Ünal ve Duygu, 2019) sosyal duyarlılık düzeylerinin değerlendirilmesine yönelik ölçme araçlarına ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin sosyal duyarlılık düzeylerinin incelenmesinde kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracına gereksinim olduğu açığa çıkmaktadır. Bu gereksinimle yapılması gereği duyulan bu çalışmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinin sosyal konulara yönelik duyarlılık düzeylerinin değerlendirilmesinde kullanılacak bir ölçme aracı geliştirmektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nicel araştırma desenlerinden, lise öğrencilerinin toplumsal duyarlılık düzeylerini ölçmek amacıyla tasarlanmış beşli Likert tipinde bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Ölçeği geliştirmek amacıyla geçerlilik ve güvenilirlik işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada ölçeğin açıklayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizleri; ikinci aşamada ise ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmada açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri için iki ayrı öğrenci grubu ile çalışılmıştır. Her iki grup seçilirken elverişli örnekleme tekniği kullanılmıştır. Elverişli örneklemede en ulaşılabilir olan yanıtlayıcılardan başlamak üzere veri toplanmaktadır (Fraenkel ve Wallen, 2006). Bu çalışmada elverişli örneklem ölçütleri gönüllülük, araştırma amacına uygunluk, zaman ve maliyet etkinliği belirlenmiştir. Açıklayıcı faktör analizinin örnekleme sosyo-ekonomik olarak alt-orta-üst düzeyden birer lisede öğrenim gören 9. 10. 11. ve 12. Sınıf seviyesindeki toplam 404 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin 222'si kız 182'si erkektir. Doğrulayıcı faktör analizinin örnekleminde ise orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan tipik bir devlet lisesinde öğrenim görmekte olan 9. 10. 11. ve 12. Sınıf seviyesindeki toplam 194 öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin 98'i kız 86'sı erkektir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın veri toplama araçları olarak, Kişisel Bilgi Formu (KBF), Sosyal Konulara Duyarlılık Ölçeği (SOSDÖ) taslağı kullanılmıştır. Taslak ölçeğin geliştirilme süreci iki aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

2.3.1. Madde Havuzu Oluşturma Aşaması

Bu doğrultuda yapılan ilk çalışmada, öncelikle ilgili alanyazın taranarak bireylerin duyarlılık geliştirmesinin önemli olduğu toplumsal konular belirlenmeye çalışılmıştır. İnceleme sonucunda öne çıkan sorunlar; yoksulluk, işsizlik, ekonomik ve sosyal adaletsizlikler, sağlık ve eğitim alanlarındaki yetersizlikler, aile yapısına ilişkin problemler, suç ve şiddet olayları, ırkçılık, etnik temelli ayrımcılık, nüfus artışı, çevresel problemler, kentleşme süreci, çalışma hayatıyla ilgili zorluklar, insan hakları ihlalleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, göç ve göçmenlik, yolsuzluk ve medyaya ilişkin sorunlar olarak sıralanmıştır (Carr, 2013; Hicks & Bord, 2001; Sapançalı, 2001; Sullivan, 2006; Wright, 2017). Daha sonra sosyal duyarlılık kavramıyla ilişkili olabilecek mevcut ölçek geliştirme çalışmaları gözden geçirilmiş (Başer & Kılınç, 2015; Bozdağ & Bozdağ, 2021; Chen, Liu, Ellis & Zarbatany, 2018; Nakamura & Watanabe-Muraoka, 2006; Öcal, Demirkaya & Altınok, 2013) ve toplumsal konulara yönelik duyarlılığı ölçmeye yönelik toplamda 80 madde hazırlanmıştır.

2.3.2. Uzman Görüşüne Başvurma Aşaması

Geçerlik, bir testin ölçmek istediği özelliği ne ölçüde doğru ve uygun bir şekilde değerlendirdiğini ifade eden bir kavramdır. Testte yer alan maddelerin, hedeflenen davranış ya da özelliği hem niteliksel hem de niceliksel açıdan ne derece temsil ettiğini ortaya koyan kapsam geçerliliği, sıklıkla uzman görüşlerine başvurularak test edilir (Büyüköztürk, 2013, s.179). Bu doğrultuda, Eğitim Programları ve Öğretimi alanında uzman ve daha önce ölçek geliştirme deneyimi olan üç akademisyenin görüşlerine başvurulmuştur. Uzman değerlendirmeleri doğrultusunda; dil ve anlatım açısından yetersiz bulunan, başka maddelerle örtüşen ya da konu dışında kalan toplam 20 madde taslak formdan çıkarılmış ve böylece ölçeğin ön uygulamaya hazır hâli oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler sonucunda 60 maddelik deneme formu oluşturulmuş, formdaki tüm

maddeler beşli Likert tipi ölçek yapısına uygun biçimde (1: Kesinlikle Katılmıyorum – 5: Kesinlikle Katılıyorum) yapılandırılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

2.4.1. Geçerlilik Analizi

Ölçeğin geçerliliğini incelemek amacıyla kapsam ve yapı geçerliliği çalışmaları yapılmıştır. Ölçme aracını oluşturan ifadelerin hedef davranışı ölçmede niceliksel ve niteliksel olarak yeterliliği, kapsam geçerliliği incelenerek belirlenmektedir (Büyüköztürk, 2013, s.180). SOSDÖ'nün kapsam geçerliliği uzman görüşlerine dayalı olarak incelenmiş iken yapı geçerliliğini incelemek amacıyla ise öncelikle birinci örneklem grubunu oluşturan 404 öğrenciden toplanan veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) ardından ikinci örnekleme oluşturan 194 öğrenciden toplanan veriler üzerinde ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AFA, bilinmeyen gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasındaki bağlantıyı ve ölçme aracının faktöriyel yapısını ortaya koymak amacıyla; DFA ise var olan bir faktör yapısının verilere uyumunun yani bir dizi gözlenen değişkenin yanıtları mevcut bir kavramsal temele göre etkileyip etkilemediğini değerlendirmek için kullanılan en etkili analizdir (Alavi vd., 2020; Effendi vd, 2019; Floyd & Widaman, 1995).

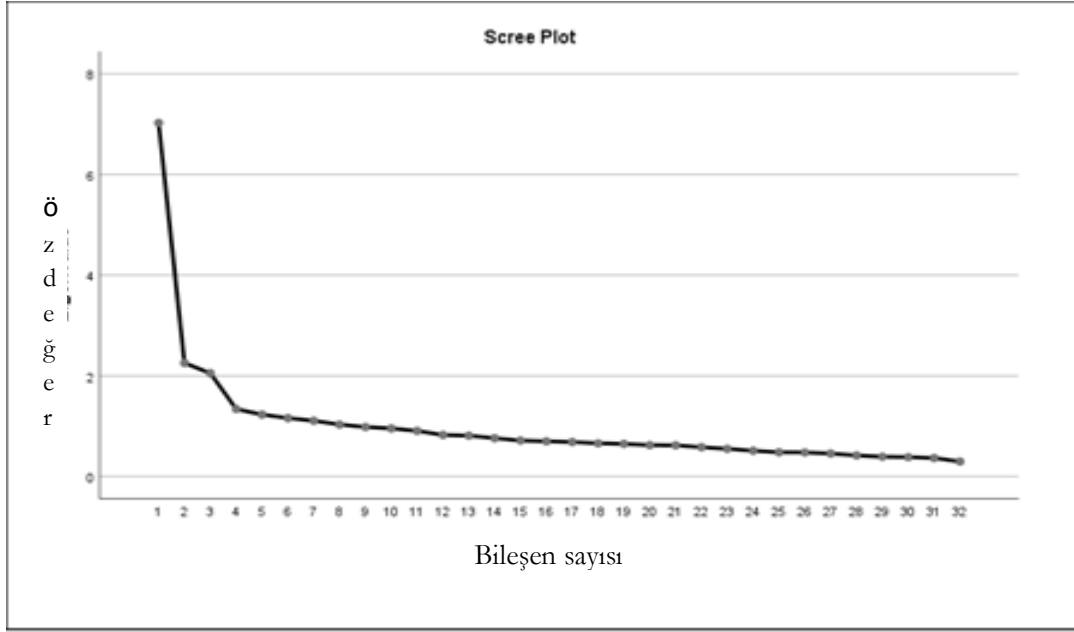
2.4.2. Güvenilirlik Analizi

Ölçeğin güvenilirliği için iç tutarlılık yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla ölçeğin tümü ve faktörler için Cronbach Alfa katsayısı, madde-toplam puan korelasyonları hesaplanmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik analizleri SPSS-24 ve LISREL programları aracılığıyla yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Ölçek geliştirme sürecinde ilk olarak toplanan veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Faktör analizi, birb Yamaç eğim grafiği değişkeni daha az sayıda, anlamlı ve kavramsal temellere dayanan yeni değişkenler (faktörler/boyutlar) altında gruplamayı amaçlayan çok değişkenli bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2002). AFA'nın gerçekleştirilebilmesi için ön koşullardan biri, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik değerinin en az .60 düzeyinde olması ve Bartlett küresellik testinin anlamlı sonuç vermesidir (Büyüköztürk, 2013, s.126). Bu çerçevede yapılan analizde KMO değeri .87 olarak bulunmuş, Bartlett Sphericity testi ise anlamlı çıkmıştır ($X^2 = 3330.955$, $p < .001$). Bu bulgular, veri setinin faktör analizine uygunluğunu göstermektedir (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2016, s.207). Faktör analizi sürecinde, faktör özdeğeri 1'in üzerinde olan bileşenler anlamlı kabul edilmiştir. Temel bileşenler analizi ve varimax döndürme yöntemi kullanılarak yapılan ilk analizde özdeğeri 1'in üzerinde olan 11 faktör elde edilmiştir. Özdeğeri ≥ 1 olan faktörlerin genellikle anlamlı kabul edildiği görülse de, faktör sayısını belirlemede yamaç eğim grafiği (Scree Plot) daha güvenilir sonuçlar verilmektedir (Thompson, 2004). Şekil 1'de sunulan yamaç eğim grafiği incelendiğinde, faktörlerin üçüncü noktadan itibaren kırılma gösterdiği gözlenmiş ve bu doğrultuda ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre analizler, üç faktörle sınırlandırılarak yeniden gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Yamaç Eğim Grafiği (Scree Plot)

Faktör yapısının netleşmesinin ardından, her bir maddenin faktörler üzerindeki yük değerleri ile binişik yüklenme durumları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Literatürde, faktör yüklerinin .45 ve üzeri olması genellikle yeterli görülse de, bazı durumlarda bu eşik sınırlı sayıda madde için .30'a kadar indirilebilmektedir. Ayrıca, bir maddenin farklı faktörlerde binişik yüklenmemesi için aralarındaki farkın en az .10 olması gerektiği belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2011, s.124). Bu çalışmada, maddelerin ölçek yapısında kalıp kalmamasına karar verirken, faktör yük değerinde alt sınır olarak .40 kabul edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, birden fazla faktörde yüksek yük değeri gösteren ya da belirlenen yük değerini karşılamayan toplam 28 madde ölçekten teker teker çıkarılmış ve madde yük değerleri yeniden kontrol edilmiştir. Böylece, üç faktörlü ve toplam 32 maddeden oluşan nihai ölçek yapısı elde edilmiştir.

Her bir faktör, içerdiği maddelerin ortak temasına göre anlamlı bir kavramla adlandırılmıştır. Buna göre; ilk faktör "Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık" olarak adlandırılmış ve 14 madde içermektedir. Bu boyutta yer alan maddeler, bireylerin eğitim, ekonomi, liyakat, ayrımcılık, bilgi kirliliği ve toplumsal çeşitliliğe yönelik farkındalık düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Örnek maddeler arasında "Köyden kente doğru yaşanan göç olaylarının sonuçları hakkında bilgi sahibiyimdir" ve "Herkesin sahip olduğu bilgi ve beceriler doğrultusunda bir yere gelmesinin önemli olduğunu düşünüyorum" ifadeleri yer almaktadır. İkinci faktör "Sosyal Kayıtsızlık" olarak isimlendirilmiş ve 11 maddeden oluşmaktadır. Bu boyutta yer alan ifadeler ters maddeler olup, bireylerin toplumsal sorunlara karşı ilgisiz veya duyarsız tutumlarını ölçmektedir. Örnek maddeler şunlardır: "Yüksek statüsü olan birinin daha fazla bakka sahip olması gerektiğini düşünüyorum" ve "Ekonomik açıdan toplumda sınıflaşma olması (zengin-orta-fakir) sorun yaratmaz." Üçüncü ve son faktör olan "Aktif Vatandaşlık" boyutu ise 7 madde içermekte ve bireylerin sivil katılım, hak savunuculuğu ve toplumsal sorumluluk bilincini yansıtan tutumlarını değerlendirmektedir. Bu boyutta yer alan örnek ifadeler arasında "Çevre ve doğayı korumayla ilgili kuruluşların projelerinde yer almak isterim" ve "Okul meclisi, sosyal kulüp gibi çalışmalarda söz sahibi olmak benim için önemlidir" gibi maddeler bulunmaktadır. Elde edilen açımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. SOSDÖ'deki faktörler, faktör yükleri, faktörlerin açıkladıkları varyans yüzdeleri ve madde toplam puan korelasyonu değerleri (r)

Yeni Madde No	F1: Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık	F2: Sosyal Kayıtsızlık	F3: Aktif Vatandaşlık	r*	\bar{X}	Ss
1	.67			.70	3.81	1.30
2	.63			.66	3.80	1.31
3	.57			.71	3.78	1.32
4	.55			.74	3.89	1.27
5	.54		.25	.66	3.78	1.29
6	.53			.74	3.98	1.25
7	.52			.72	3.76	1.29
8	.52		.28	.65	3.91	1.20
9	.51		.25	.74	3.87	1.31
10	.51			.67	3.78	1.41
11	.48			.70	3.86	1.29
12	.46			.68	3.75	1.29

13	.44			.68	3.90	1.28
14	.42			.68	3.90	1.29
15		.63		.64	3.83	1.27
16		.57		.60	3.66	1.27
17		.55		.66	3.72	1.24
18		.52		.57	3.64	1.27
19		.51		.61	3.60	1.24
20	.33	.50		.60	3.65	1.25
21		.48		.55	3.88	1.28
22		.47		.54	3.60	1.27
23		.47		.54	3.60	1.28
24	.26	.46		.51	3.49	1.25
25		.40		.61	3.75	1.18
26			.70	.61	3.81	1.15
27			.69	.62	3.65	1.35
28			.65	.65	3.87	1.16
29			.63	.62	3.93	1.25
30			.60	.68	3.70	1.25
31	.32		.55	.65	3.70	1.34
32			.47	.63	3.75	1.24
Özdeğeri	7.02	2.25	2.05		Toplam	
Varyans %	21.93	7.03	6.40		35.36	
Cronbach Alfa	.75	.74	.76		.85	

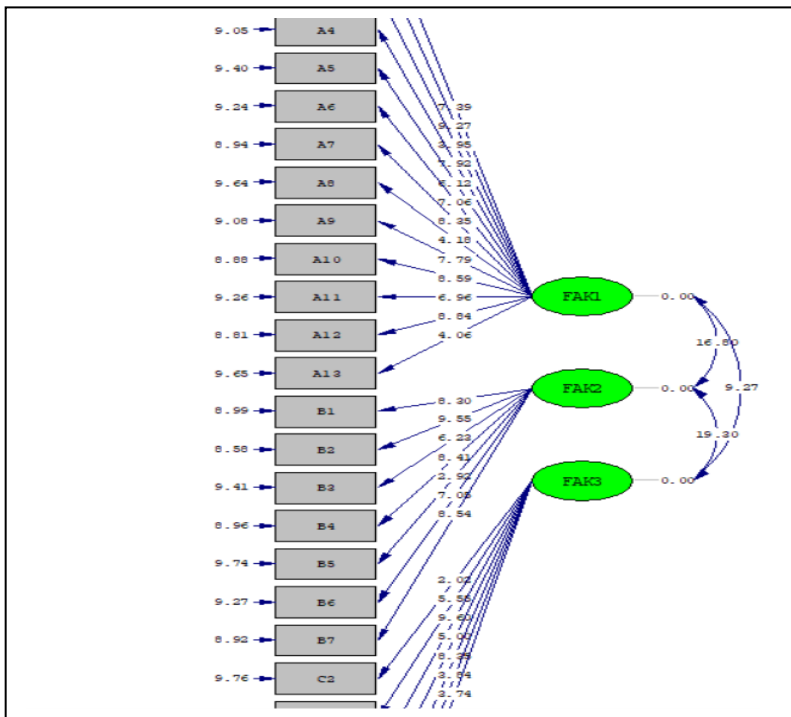
*r: Madde – toplam puan korelasyonları

Not: İzleme kolaylığı bakımından, .25 değerinden küçük olan faktör yükleri tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 1'de sunulan bulgulara göre, alt ölçekler düzeyinde faktör yük değerlerinin birinci faktörde .42 ile .67, ikinci faktörde .40 ile .63 ve üçüncü faktörde ise .47 ile .70 arasında değiştiği görülmektedir. Faktörlerin açıklayıcı gücüne bakıldığında, birinci faktör toplam varyansın %21.93'ünü, ikinci faktör %7.03'ünü ve üçüncü faktör %6.40'ını açıklamaktadır. Üç faktörün birlikte toplam varyansa katkısı ise %35.36 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik analizleri kapsamında, ölçeğin genel tutarlılığı ile her bir alt boyutun iç tutarlılık düzeyleri Cronbach Alpha katsayıları üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre, “Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık” alt boyutuna ilişkin iç tutarlılık katsayısı .75, “Sosyal Kayıtsızlık” alt boyutu için .74 ve “Aktif Vatandaşlık” alt boyutu için .76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tamamına ait iç tutarlılık katsayısı ise .85'tir. Bu değerler, ölçeğin genel olarak güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

3.2. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Analizde ilk olarak elde edilen yol şemasında gözlenen değişkenlerin t değerlerinin manidarlık düzeylerine bakılmış ve hata varyansı da yüksek olan A14, B8, B9, B10 ve C1 ve C3 maddeleri analizden çıkarılmıştır. Analizin tekrar çalıştırılması ile elde edilen yol şeması Şekil 2' de gösterilmiştir.

Şekil 2. Manidar olmayan göstergeler analiz dışı bırakıldıktan sonraki yol şeması

Kurulan modelin iyi uyum veya kötü uyum gösterdiğini ortaya koymak açısından birtakım indeks kriterleri dikkate alınmaktadır. Bu indeks kriterlerde tek bir indeks değeri değil birden fazla indeks değerleri göz önünde bulundurulmaktadır (Maydeu-Olivares, 2017; McNeish & Wolf, 2023). Bu çalışmada DFA için χ^2/sd , GFI, CFI, SRMR ve RMSEA indeksleri kullanılmıştır. Modele ilişkin ölçüt değerleri $0 < \chi^2/sd < 2$ (Kline, 2005), $0,90 \leq GFI \leq 0,95$ (Sümer, 2000), $0,90 \leq CFI \leq 0,95$ (Tabachnik & Fidell, 2001) $0,05 \leq SRMR \leq 0,10$ $0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$ (Schermeier-Engel, Moosbrugger & Müller, 2003). Yapılan analizler sonucunda üç faktörlü yapının sınındığı modelin yeterli uyuma sahip olduğu saptanmıştır. Modele ilişkin sonuçlar, Tablo 3 ve Tablo 4 'te verilmiştir.

Tablo 3. SOSDÖ'nün üç faktörlü modeli için uyum iyiliği indeksleri

Model	χ^2/sd	RMSEA	SRMR	GFI	CFI
	2.11	0.76	0.080	0.90	0.91

Tablo 4. Standardize edilmiş ve edilmemiş faktör yükleri

Faktör	Madde	Standardize edilmemiş faktör yükleri	Standardize edilmiş faktör yükleri	Z	R ²
Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık	1	0.30	0.53	7.39	0.28
	2	0.36	0.64	9.27	0.41
	3	0.30	0.30	3.95	0.09
	4	0.41	0.56	7.92	0.32
	5	0.43	0.45	6.12	0.20
	6	0.52	0.51	7.06	0.26
	7	0.42	0.59	8.35	0.35
	8	0.30	0.32	4.18	0.10
	9	0.44	0.55	7.79	0.31
	10	0.57	0.60	8.59	0.36
	11	0.39	0.50	6.96	0.25
	12	0.50	0.62	8.84	0.38
	13	0.33	0.31	4.06	0.09
Sosyal Kayıtsızlık	14	0.45	0.58	8.30	0.34
	15	0.58	0.65	9.55	0.43
	16	0.52	0.46	6.23	0.21
	17	0.60	0.59	8.41	0.35
	18	0.29	0.22	2.92	0.05
	19	0.45	0.51	7.05	0.26
	20	0.52	0.60	8.54	0.36
Aktif Vatandaşlık	25	0.61	0.16	2.02	0.02
	27	0.47	0.42	5.56	0.18
	28	0.40	0.69	9.60	0.47
	29	0.41	0.39	5.00	0.15
	30	0.45	0.61	8.35	0.37
	31	0.29	0.30	3.64	0.09
	32	0.31	0.29	3.74	0.08

Tablo 4'te görüldüğü gibi SOSDÖ için elde edilen standardize edilmiş faktör yükleri 0.29- 0.65 arasında değişmektedir. Maddelerin ilgili faktörde açıkladıkları varyans oranları için R² değerleri incelenmiştir. Buna göre R² değerleri 0.08 ile 0.47 arasında değişmektedir. Maddelerin Z değerleri 2.02 ile 9.60 arasındadır ($p < 0.005$).

Örtük değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları; Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık ile Sosyal Kayıtsızlık arasında 0.80, Toplumsal Konularla İlgili Farkındalık ile Aktif Vatandaşlık Arasında 0.64, sosyal duyarsızlık ile aktif vatandaşlık arasında 0.95 olarak ortaya çıkmıştır. Elde edilen bu değerler örtük değişkenler arasında olumlu yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişkilerin ($p < 0.05$) olduğunu göstermektedir.

3.3. Ölçeğin Puanlanması

Ölçekte yer alan maddelere verilen yanıtlar, "Kesinlikle Katılmıyorum"dan (1 puan) "Tamamen Katılıyorum"a (5 puan) kadar uzanan beşli Likert tipi derecelendirme ölçeğiyle değerlendirilmiştir. Ölçekte ters kodlama gerektiren maddeler bulunmaktadır. Özellikle "Sosyal Kayıtsızlık" alt boyutunda yer alan olumsuz ifadeler içeren maddeler, analiz öncesinde ters çevrilerek puanlanmıştır. Bu işlem, ilgili alt boyutun ortalama ve toplam puanlarının doğru biçimde hesaplanabilmesi amacıyla yapılmıştır. Diğer alt boyutlarda (Toplumsal

Farkındalık ve Aktif Vatandaşlık) olumsuz ifadeler yer almadığı için herhangi bir ters kodlama uygulanmamıştır.

Toplam ölçek puanları hesaplanırken, ters çevrilmiş maddelerin puanları da dahil edilmiştir. Böylece ölçek genelinde elde edilen yüksek puanlar, öğrencilerin sosyal sorunlara karşı farkındalıklarının ve duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, "Sosyal Kayıtsızlık" boyutu yalnızca ters maddelerden oluştuğu için, bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar sosyal kayıtsızlık düzeyinin değil, aksine sosyal duyarlılığın yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 27, maksimum puan ise 135'tir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Lise 9., 10., 11. ve 12. sınıflarda öğrenim gören 404 öğrenciden toplanan verilerle yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda, yamaç grafiği incelenerek ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olabileceği belirlenmiştir. Ardından yapılan Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) süreci sonunda ölçek, 27 madde ve 3 faktörden oluşan bir yapıya kavuşturulmuştur. Ölçeğin birinci faktörü *'Köyden kente doğru yaşanan göç olaylarının sonuçları hakkında bilgi sahibiyimdir', Sürdürülebilir enerji konusunda bilgim vardır* şeklinde maddeler içerdiği için toplumsal konularla ilgili farkındalık olarak adlandırılmıştır. Toplumsal sorunlara duyarlılık kavramı 2018 ve 2023 öğretim programlarında da "Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri" (17. Madde) ve "Kendisine, içinde yaşadığı topluma, kültürel zenginliklere, tüm varlıklara değer vermeyi; sürdürülebilirliği önemsemeyi ve afetlere karşı hazırlıklı olmayı kapsar (D5)." şeklinde ele alınmıştır (MEB, 2018; 2023). Öcal, Demirkaya ve Altınok (2013) 'un çalışmasında faktörler, maddelerin içeriklerine göre, "bireysel sorunlara ilişkin duyarlılıklar" ve "toplumsal sorunlara ilişkin duyarlılıklar" olarak adlandırılmışlardır. Bu çalışmada da faktörlerden biri toplumsal konularla ilgili farkındalıktır.

Ölçeğin ikinci faktörü *Yoksul insanların yaşadıkları zorluklar beni ilgilendirmez; Yüksek statüsü olan birinin daha fazla hakka sahip olması gerektiğini düşünüyorum* şeklinde ifadeler içerdiği için sosyal kayıtsızlık olarak adlandırılmıştır. Sanatkah and Akbarzadeh (2017) sosyal kayıtsızlığı yasalara, normlara veya toplumsal ve politik olaylara karşı ihmal ve dikkatsizlik olarak tanımlar. Sosyal kayıtsızlık faktörü bu çalışmada da değerlere, normlara, kurumlara, rollere, sosyal yapıya, toplumun tabakalaşmasına, sosyoekonomik statüleri karşı ilgisizliği temsil etmektedir. Dolayısıyla bu olumsuz maddelerden edilen yüksek puanlar sosyal kayıtsızlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Tezbaşaran (2008) tutum ölçeklerinde hem olumlu hem olumsuz puanlamaya sahip maddelerin bir arada olmasının ölçeğin güvenilirliğine olumlu yönde katkıda bulunacağını ifade etmekte olup bu çalışmada hem olumlu hem olumsuz puanlanan maddelerin olması araştırmanın güçlü yönlerinden birini oluşturmaktadır. Ölçeğin üçüncü ve son faktörü *"Sivil toplum olarak adlandırdığımız sendika, vakıf gibi kuruluşların projelerinde yer almak isterim."* *"Okulda insan haklarıyla daha fazla çalışma yapmak isterim."* şeklinde ifadeler içerdiği için aktif vatandaşlık olarak adlandırılmıştır. Aktif vatandaş, içinde yaşadığı toplumun sorunlarının farkında olan, bu sorunlar ile mücadele edebilen, haklarını ve sorumluluklarını bilen, haklarını kullanan bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getiren kişidir (Yeter & Kurtdele-Fidan 2019). Bu çalışmada da aktif vatandaşlık faktörü toplumsal farkındalığı uygulamaya dökmeyi içselleştiren maddeler içermektedir.

Bu çalışmada geliştirilen Sosyal Sorunlara Duyarlılık Ölçeği (SOSDÖ), öğrencilerin toplumsal duyarlılık düzeylerini belirlemek için öğretmenler tarafından tanılayıcı bir araç olarak kullanılabilir. Bu sayede öğretmenler, sınıflarında sosyal duyarlılığı düşük olan öğrencilere yönelik daha bilinçli yaklaşımlar geliştirebilirler. Ölçek sonuçları, öğretmenlerin sınıf içi etkinliklerini farklı sosyal duyarlılık düzeylerine sahip öğrencilere göre uyarlamalarına yardımcı olabilir. Örneğin, duyarlılık düzeyi düşük olan öğrencilerle daha çok grup çalışması ve empati temelli etkinlikler yapılabilir. İçerdiği faktörlere ait maddeler nitel gözlem maddelerine dönüştürülüp nitel ölçme araçlarıyla da araştırmacılara kaynak olabilir. Liselerde görev yapan sosyoloji, psikolojik danışman ve rehber öğretmenleri tarafından uygulanarak sosyal duyarlılık düzeyleri üzerine çeşitli müdahale ya da uyum stratejileri geliştirilebilir. Liseler arası toplumsal farkındalığa yönelik proje yarışmalarında ölçme aracı olarak kullanılabilir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazar 1: Araştırmanın tasarlanması, veri analizi, raporlaştırma.

Yazar 2: danışmanlık, literatür desteği, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları.

ÇATIŞMA BEYAN

“Ortaöğretim Öğrencileri İçin Sosyal Konulara Yönelik Duyarlılık Ölçeği (SOSDÖ)’nin Geliştirilmesi” isimli makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akaroğlu, G., Ersoy Quadır, S. ve Koç, S. (2023). Ortaokul öğrencilerinin sosyal duyarlılık ve sivil katılım düzeylerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(4), 565-575. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1132399>
- Akın, Ü., Akın, A., ve Abacı, R. (2007). Öz-duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması [SelfCompassion Scale: The Study of Validity and Reliability]. *H. U. Journal of Education*, 33, 1-10.
- Alavi, M., Visentin, D. C., Thapa, D. K., Hunt, G. E., Watson, R., & Cleary, M. (2020). Exploratory factor analysis and principal component analysis in clinical studies: Which one should you use. *Journal Of Advanced Nursing*, 76(8), 1886-1889.
- Altınok, A. (2012). *Sosyal katılım faaliyetlerinin 12-14 yaş grubu öğrencilerinin sosyal problemlere olan duyarlılıklarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi, Aksaray.
- Arıkan, A., Bakır, Y. ve Özden, M. (2019). Çocuklarda sosyal duyarlılığın geliştirilmesi: “sokak hayvanlarının yardımcıları” projesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 463-490. DOI: 10.21764/mauefd.601296
- Aslan, C. (2013). Duyarlık ve Düşünceyi Geliştirmede Çocuk/Gençlik Edebiyatı. *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 12, 29-32.
- Asıcı, E. ve Külekçi Akyavuz, E. (2021). Sosyal duyarlılık dersinin yardımseverlik ve kültürlerarası duyarlılık üzerindeki etkisi. *E- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8, 355-369. doi:10.30900/kafkasegt.959544.
- Başer, E. & Kılınç, E. (2015). Küresel Sosyal Sorumluluk Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 75-89. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/suje/issue/20640/220108>
- Boyce, P., & Parker, G. (1989). Development of a scale to measure interpersonal sensitivity. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 23, 341-351.
- Bozdağ, F., & Bozdağ, S. (2020). Toplumsal duyarlılık ölçeğinin geliştirilmesi. *HAYEF: Journal of Education*, 17(2), 84-101
- Bozdağ -Bucak, Ç. (2016). *Geleceğe bin adım: Eğitimde çokkültürlülük*.
- Bozdağ, F., & Bozdağ, S. (2021). Development of Social Sensitivity Scale. *HAYEF: Journal of Education*, 18(1); 84-101, DOI: 10.5152/hayef.2021.20033
- Bozkan, R. E. (2019). *Smif öğretmenlerinin toplumsal duyarlılıklarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, ss.470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı - İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum (18. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Casel (2020). <http://www.casel.org/> adresinden 10 Mayıs 2024 tarihinde erişilmiştir.

- Carr, P. (2013). *Education for democracy: A curriculum framework*. Agriteam Canada Consulting. https://www.academia.edu/14703104/Education_for_Democracy_A_Curriculum_Framework.
- Chen, G. M., & Starosta, W. J. (2000). The development and validation of the Intercultural Sensitivity Scale. *Human Communication*, 3(1), 3-14.
- Chen, X., Fu, R., Liu, J., Wang, L., Zarbatany, L., & Ellis, W. (2018). Social sensitivity and social, school, and psychological adjustment among children across contexts. *Developmental Psychology*, 54(6), 1124–1134. <https://doi.org/10.1037/dev0000496>
- Çetin, T., & Sönmez, Ö. F. (2009). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin amaç ve içeriğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(3), 851-875.
- Çokluk, Ö., Şekercioglu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve lisrel uygulamaları* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dewey, J. (2012). *Okul ve toplum* (3. bs.). H. A. Başman (Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, T. ve Sapmaz, S. (2012). Kişilerarası duyarlılık ölçeğinin Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik analizi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(2), 143-155.
- Doolittle, A. & Faul, A.C. (2013). Civic Engagement Scale: A Validation Study SAGE Open July-September 2013: 1–7, DOI: 10.1177/2158244013495542
- Effendi, M., Matore, E. M., Khairani, A. Z., & Adnan, R. (2019). Exploratory factor analysis (EFA) for adversity quotient (AQ) instrument among youth. *Journal of Critical Reviews*, 6(6), 234-242.
- Erten, C. ve Güney, G. (2024). Social behaviour changes via mindfulness practices in early childhood. *Children and Youth Services Review*. 158, <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107452>
- Fajriah, L., Manao, A. S. M., Giantari, N. G. N., & Ningsih, R. (2024). Strengthening Art-Based Community through Community Service Activity in Supporting Youth Culturally Awareness. In *Proceedings of the 2nd Annual International Conference: Reimagining Guidance and Counselling in the VUCA Era (AICGC 2023)* (p. 182). Springer Nature.
- Floyd, F.J. & Widaman, K.F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assesment instruments. *Psychological Assesment*. 7 (3), 286-299
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). *Howto design and evaluate research in education* (6th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Hicks, D. & Bord, A. (2001) Learning about global issues: Why most educators only make things worse? *Environmental Education Research*, 7(4), 413-425.
- Kara, T., & Atasoy, E. (2023). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin sosyal duyarlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 1964-1977.
- Keskin Y. ve Öğretici, B. (2013). Sosyal bilgiler dersinde “duyarlılık” değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181.
- Kiss, B., Sekulova, F., Hörschelmann, K., Salk, C. F., Takahashi, W., & Wamsler, C. (2022). Citizen participation in the governance of nature-based solutions. *Environmental Policy and Governance*, 32(3), 247-272.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (Second Edition). NY: Guilford Publications, Inc.
- Kuşcu-Karatepe, H., & Yıldırım, A. (2020). The development of a political awareness scale and psychometric testing on nurses in Turkey: A methodological study. *MANAS Journal of Social Studies*, 9(4), 2418-2429.
- LaRocca, R. (2017). *Introduction to Social Awareness*. <http://www.transforminge> ducation.org/introduction-to-socialawareness/

- Maydeu-Olivares, A. (2017). Assessing the size of model misfit in structural equation models. *Psychometrika*, 82(3), 533-558.
- MEB(2018).<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden 15.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- MEB(2023). <https://tymm.meb.gov.tr/beceriler/erdem-deger-eylem-cercevesi> adresinden 15.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- MEB (2024). <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2194.pdf> adresinden 15.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- McNeish, D., & Wolf, M. G. (2023). Dynamic fit index cutoffs for confirmatory factor analysis models. *Psychological Methods*, 28(1), 61-88.
- Morawska-Jancelewicz, J. (2022). The role of universities in social innovation within quadruple/quintuple helix model: Practical implications from polish experience. *Journal of the Knowledge Economy*, 13(3), 2230-2271.
- Nakamura, M., ve Watanabe-Muraoka, A. M. (2006). Global social responsibility: developing a scale for senior high school students in Japan. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 213-226.
- Neff, K. D. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2, 85-101.
- Nurdiansyah, E. (2016). Improving social sensitivity in society with internalization value of multicultural education. Proceedings of the 2nd SULE – IC 2016, FKIP, Unsri, Palembang, October 7th – 9th.
- Öcal, A., Demirkaya, H. ve Altınok, A. (2013). İlköğretim öğrencilerine yönelik sosyal duyarlılık ölçeğinin geliştirilmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3 (1), 67-76.
- Sanatkah, A., Akbarzadeh, R. (2017). A study of the relationship between social apathy and apathy to addiction. *Journal of Law Enforcement Science*, 8(19), 24-44.
- Sapancalı, F. (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 115-140.
- Sarwono, S. (2013). Anak Jakarta: A sketch of Indonesian youth identity. *Wacana* 15 (1),
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Sullivan, P. (2006), Introduction: Culture Without Cultures—The Culture Effect. *The Australian Journal of Anthropology*, 17: 253-264.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2012). Using multivariate statistics. Pearson.
- Tezbaşaran, A. A. (2008). Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu. 3. Sürüm, E-Kitap.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. (First Edition). Washington: American Psychological Association.
- Tolentino, E. P. (2009). *How does it feel to have your skin color?* In R. G. Johnson III (Ed.), *A twenty-first century approach to teaching social justice: Educating for advocacy and action* (pp.107-127). New York: Peter Lang Publishing
- Türk Dil Kurumu (TDK, 2025). Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uçus-Güldalı, Ş. (2017). Sosyal Bilgileri Okul Öncesi Dönem Çocuklarıyla Deneyimlemek: Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Bilgiler Eğitiminin Önemi gözden geçirme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(3), 1122-1151

- Ünal, O. ve Duygu, H. (2019). Ortaokul 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Duyarlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Nicel Bir Çalışma: Alanya Örneği. *Journal of Innovative Research in Social Studies*. 2(1), 16-30.
- Yeter, F., & Kurtdele Fidan, N. (2021). Value of "Helpfulness" in Children's Magazines. *Journal of Education and Future*(20), 61-74. <https://doi.org/10.30786/jef.823972>
- Wade, R. C. (2007). *Social justice for social justice teaching strategies for the elementary classroom*. (1st ed.). New York: Teachers College Press.
- Wright, P. M. (2017). Using social and emotional learning as a conceptual framework to support the Teaching Personal and Social Responsibility model. *29th International Sport Science Congress*, 6, 83-90

Maddeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
Toplumsal konularla ilgili farkındalık					
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
Sosyal kayıtsızlık					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
Aktif katılım					
22					
23					
24					
25					
26					
27					